

PARAMOS SMULKIAM IR VIDUTINIAM VERSLUI EFEKTYVUMO VERTINIMAS

Dalia Štreimikienė

Socialinių mokslų daktarė, profesorė
Vilniaus universiteto
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas
El. paštas: dalia@mail.lei.lt

Rimantas Dapkus

Technikos mokslų daktaras
Kauno technologijos universiteto
Socialinių mokslų fakultetas
K. Donelaičio g. 20, LT-44239 Kaunas
El. paštas: Rimantas.Dapkus@ktu.lt

Gintautas Šivickas

Kauno technologijos universiteto
Ekonomikos ir vadybos fakulteto doktorantas
Laisvės al. 55, LT-44309 Kaunas
El. paštas: gintautas.sivickas@ktu.lt

Straipsnyje analizuojamos paramos smulkiam ir vidutiniam verslui (SVV) efektyvumo vertinimo problemos, pateikiami argumentai, kodėl būtina sukurti paramos SVV efektyvumo vertinimo daugiakriterinę metodiką, pagrįstą socialinio, ekonominio ir aplinkosauginio poveikio vertinimu. Straipsnis yra apžvalginio analitinio pobūdžio. Jo tikslas pagrįsti paramos SVV vertinimo efektyvumą pagal paramos įtaką darnios plėtros tikslams. Pagrindiniai straipsnio uždaviniai yra suformuluoti paramos SVV efektyvumo vertinimo metodologiją, pagrįstą daugiakriterine analize, ir pateikti konkretų šios metodikos taikymo pavyzdį.

Pagrindiniai žodžiai: parama smulkiam ir vidutiniam verslui, efektyvumo vertinimas, darni plėtra.

Įvadas

Smulkus ir vidutinis verslas (SVV) pasižymi tam tikromis savybėmis, kurioms reikia atitinkamos valstybės paramos politikos. SVV garantuoja tokių svarbių socialinių problemų – užimtumas ir gyventojų pajamų augimas – sprendimą ir skatina ekonomikos augimą. Taigi jis atitinka bendrojo intereso tikslus. Smulkaus ir vidutinio verslo sukuriama bendrojo vidaus produkto (BVP) dalis šiuolaikinėje ekonomikoje nuolat didėja.

Dauguma SVV įmonių dirba paslaugų sektoriuje, kurio reikšmė ekonomikai dėl struktūrinių pokyčių taip pat nuolat didėja. Be to, paslaugų sektorius kitų ūkio šakų atžvilgiu svarbus dėl gyvenimo lygio standartų kilimo ir nuolat didėjančių gyventojų poreikių. SVV dominuoja ir tokiose strateginėse verslo paslaugų srityse: informacinės technologijos, kompiuterių programinės įrangos tiekimas, elektroninės komercijos paslaugų, rinkodaros, tyrimų ir plėtros sritys.

ES šalyse matomos dvi SVV skatinimo politikos tendencijos. Viena vertus, nuolat gerinama teisinė ir ekonominė verslo aplinka, mažinamas reguliavimas, liberalizuojamos verslo sąlygos, privatizuojamos valstybės teikiamos paslaugos ir funkcijos. Kita vertus, kuriamos naujos SVV finansinės paramos ir jų plėtros priemonės bei programos, skirtos skatinti SVV plėtrą ir didesnę konkurencingumą, naujų darbo vietų kūrimą ir regioninių skirtumų mažinimą tiesioginėmis subsidijuojamomis paskolomis ar mokesčių lengvatomis.

Mokslinė problema yra susijusi su paramos SVV tikslingumu ir efektyvumu. Kadangi SVV padeda spręsti užimtumo problemą, galima teigti, kad SVV tiekia viešąją gėrybę. Viešosios gėrybės – tai kolektyvinio vartojimo gėrybės, svarbios žmonių gerovei. Privatūs gamintojai neturi paskatų jas teikti, nes jomis gali naudotis

Nesvarbu, ar visuomenės nariai apmoka tą gėrybių tiekimo išlaidas, neįmanoma nė vienam žmogui uždrausti jomis (švari oru, kelio ženklais, finansiniu stabilumu, visuotiniu užimtumu, taika, saugumu, demokratija, lygybe ir teisingumu, žiniomis ir informacija) naudotis. Kadangi dėl rinkos nesėkmių visuomenė nepajėgi užtikrinti pakankamo viešųjų gėrybių tiekimo, SVV būtina valstybės parama, leidžianti integruoti išorinę SVV naudą visuomenei, susijusią su užimtumo didinimu, ir padidinti jo konkurencingumą ekonomikoje. Svarbiausios politikos priemonės, būtinos SVV konkurencingumui padidinti, yra SVV finansavimo galimybių didinimas, lengvatinių sąlygų įėjti į tarptautinę rinką sudarymas, priėjimo prie informacinės infrastruktūros užtikrinimas, galimybių SVV įmonėms jungtis į klasterius, diegti inovacijas, naujas technologijas, skatinti antreprenerysę, mokyti personalą sudarymas. Tačiau

labai svarbus yra paramos SVV efektyvumo vertinimas, nes valstybės teikiamos subsidijos ir kita parama SVV neturėtų viršyti gaunamos naudos visuomenei dėl SVV rėmimo. SVV rėmimo nauda gali būti vertinama paramos poveikiu regiono, šalies ekonominiam augimui, konkurencingumui, užimtumui, mokslo ir technikos pažangai, aplinkos taršai ir kt. bendro intereso tikslams, kuriuos galima išreikšti darnaus vystymosi rodikliais. Dabar pasaulyje yra taikomos politikos priemonių poveikio darnaus vystymosi tikslams vertinimo metodikos, kurių tikslas – nustatyti geriausias politikos priemones, vertinant jų poveikį darnaus vystymosi tikslams. Tačiau dažniausiai šios metodikos yra skirtos aplinkosaugos politikos priemonėms parinkti bei jų efektyvumui vertinti (Schulze, 1994; Pearce et al, 2006; Markandya, Longo, 2005). Paramos SVV politika bei jos efektyvumas šiame kontekste nėra plačiau nagrinėti.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti paramos SVV būtinybę lemiančius veiksnius bei svarbiausias ES politikos nuostatas ir priemones, skirtas SVV skatinti, ir pasiūlyti valstybės paramos SVV efektyvumo vertinimo daugiakriterinę metodiką, pagrįstą socialiniais, ekonominiais ir aplinkosauginiais kriterijais bei darnaus vystymosi rodiklių sistema, formalizuojančia šiuos kriterijus.

Pagrindiniai straipsnio uždaviniai:

- paramos SVV poreikio analizė;
- ES paramos SVV politikos analizė;
- pagrindinių paramos SVV formų susistemimas;
- paramos SVV efektyvumo vertinimo metodikos plėtra.

Tyrimo metodai: sisteminė analizė, daugiakriterinė analizė, sintezė, palyginimas ir apibendrinimas.

Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui būtinybė

Siekiant nustatyti, kaip valstybė turi remti SVV, būtina įvertinti valstybės paramos efektyvumą. Jis apima tiek gyventojų užimtumo didėjimą, tiek kitus ekonominius, socialinius ir aplinkosauginius rodiklius. Be teigiamo poveikio užimtumui, SVV pasižymi kitomis savybėmis, kurios parodo paramos SVV būtinybę. SVV vykdo veiklą turėdamos ribotus išteklius. Galimybių ribotumas pasireiškia ribotu priėjimu prie finansinių išteklių, smulkesnių įmonių mokamais mažesniais atlyginimais, maža funkcinė specializacija ir kt. Minėti veiksniai yra būdingi daugeliui mažesnių įmonių ir kartais vertinami kaip bendros smulkių įmonių charakteristikos.

Finansinė parama yra svarbi visose smulkaus ir vidutinio verslo veiklos stadijose. Veiklos pradžioje SVV susiduria su pradinio kapitalo stoka, vėliau atsiranda poreikis gauti papildomą finansavimą apyvartinėms lėšoms, investicijoms. Jos būtinos, siekiant sėkmingai vykdyti ir plėtoti veiklą. Smulkios ir vidutinės įmonės (SVĮ), norėdamos gauti išorinį finansavimą, susiduria su specifinėmis problemomis ir tai yra vienas iš didžiausių šių įmonių plėtros sunkumų. Dėl finansinių išteklių stokos joms sunku samdyti kvalifikuotą darbo jėgą. Daugelio įmonių vadovai nėra linkę investuoti į darbuotojų mokymą ir jų kvalifikacijos kėlimą, nes bijo prarasti kvalifikuotą darbo jėgą dėl emigracijos ir didesnėse įmonėse mokamų didesnių atlyginimų.

Baršauskas (2003) skiria du SVV kylančių problemų lygius: išorinį ir vidinį. Problemos klasifikuojamos pagal jų kilmės aplinką, t. y. vidinę, kurios kintamieji garantuoja sistemos funkcionavimą ir tikslų įgyvendinimą, ir išorinę, ku-

rios veiksniai tiesiogiai ir netiesiogiai daro įtaką įmonės veiklai. Pagrindinės problemos, kylančios smulkiam ir vidutiniam verslui, yra susijusios su išteklių formavimu, vadovavimu ir tarpautine įmonių veikla.

Mokslinėje literatūroje dažniausiai pabrėžiama SVV išteklių formavimo problema. Galima išskirti kelis su išteklių formavimu susijusių problemų aspektus: nėra gamybos masto ekonomijos, mažos kiekio nuolaidos gavimo galimybės, finansavimo, darbo jėgos samdymo ir informacijos ribotumo problemos.

Mažėjančių kaštų pramonės šakos yra apibūdinamos technologijomis, kurių ribiniai kaštai mažėja, didėjant gamybos apimčiai. Pavyzdžiui, gaminant elektros energiją, galima gauti mažesnius ribinius kaštus, didinant gaminamos elektros energijos kiekį. Tada monopolinis gamintojas gali užtikrinti energijos tiekimą mažesne kaina nei keletas tarp savęs konkuruojančių smulkių gamintojų, kurių energijos gamybos kaštai yra didesni.

Tiekėjai, vykdydami didelius užsakymus, linkę mažinti savo administracinius ir transportavimo kaštus bei riboti prekių ar žaliavų tiekimą mažais kiekiais. Įvairios nuolaidos siūlomos tik dideliems užsakovams.

Finansų institucijos, priimdamos sprendimus dėl kredito suteikimo, reikalauja, kad klientai pateiktų išsamius finansinius dokumentus, o SVĮ, pateikusias informaciją apie savo finansinius rodiklius finansų institucijoms, susiduria su užstato reikalavimais, didelių palūkanų nustatymu ir negali aktyviai dalyvauti kapitalo rinkose. SVĮ jau savo veiklos pradžioje susiduria su pradinio kapitalo stoka. Dėl mažų veiklos apimčių ir didelės veiklos rizikos daugelis šių įmonių negali patenkinti kreditorių keliamų reikalavimų. Tolesnėje veikloje SVV subjektai susiduria su dviem papildomomis išorinio finan-

savimo reikmėmis: apyvartinio kapitalo formavimu ir investicijomis. Siekiant padidinti įmonės veiklos apimtį, reikia papildomų apyvartinių lėšų, kurios galėtų užtikrinti greitesnius atsiskaitymus ir pinigų srautų nenutrūkstamumą. Toliau plėtodamos veiklą įmonės patiria investavimo problemų. Taigi finansavimas yra aktualus visą įmonės gyvavimo laiką. Todėl vienas iš SVV plėtros uždavinių – pagerinti finansavimą ne tik pradedantiems verslininkams, bet ir jau veikiančioms SVV įmonėms (Mačerinskienė, Ivaškevičiūtė, Sabaitė, 2002).

Informacijos ribotumo problema yra ypač aktuali smulkios ir vidutinės įmonėms. Josepho Stiglitzo (2002) teigimu, yra tik vienas būdas, kai rinkos aplinkoje informacija yra ideali, ir begalybė atvejų, kai ji nėra ideali. Todėl galima teigti, kad rinkos nesėkmės, susijusios su informacijos ribojimais, yra norma, bet ne išimtis. Viena iš priežasčių, kodėl smulkios verslo įmonės gali būti mažiau informuotos, ta, kad informaciją surinkti ir perimti yra brangu. Vartotojas turi pasirinkti naudą, gaunamą pasinaudojant patikimais informacijos šaltiniais, ar didelės išlaidas, reikiamas šiai informacijai surinkti.

Problemos, susijusios su vadovavimu SVV, pasireiškia dėl įtampos, kylančios tarp dviejų jėgų – kontroliuojančių (savininko) ir vykdančiųjų. Jei savininkas / vadovas per daug akcentuoja kontrolės funkciją, SVV augimas gali būti ribojamas. Kartais savininkai / vadovai, bijodami konkurencijos, nepasitiki darbuotojais, nesidalija informacija, todėl visus sprendimus priima vienas žmogus. SVĮ vadovai ir savininkai kelia kvalifikaciją specialiuose mokymuose ir seminaruose tik tada, kai pajunta konkrečių žinių trūkumą ir žino, kad čia įgytomis žiniomis galės nedelsdami pasinaudoti įmonės veikloje. Dažnai SVĮ vadovai negali dalyvauti mokymuose todėl, kad neturi tam laiko. Problemos, susijusios su vado-

vavimu SVV, gali susipinti, kai vertinami darbuotojo gebėjimai. Požiūris į išteklių formavimą ir darbuotojų mokymą labiausiai priklauso nuo vadovo nuostatų. Vieni vadovai darbuotojų mokymą gali vertinti kaip „rizikingą investiciją“, kuri neatsipirks, jei darbuotojas išeis iš įmonės, kiti – kaip galimybę darbuotojo gautomis žiniomis tobulinti veiklą. Vis dėlto darbo jėgos samdymo, finansinių išteklių formavimo problemos labiau varžo SVV veiklą nei vadovavimo sunkumai.

Baršauskas (2003) skiria SVV problemas, susijusias su tarptautine veikla: valiutos keitimo ir atsiskaitymo už prekes ar paslaugas užtikrinimo rizika, šiuolaikiniai finansiniai atsiskaitymai, mažinantys veiklos kaštus didelėse įmonėse, eksporto dokumentacijos kaštai, prekybos kliūties ir kiti ribojimai. Veikla tarptautiniu lygiu arba tarptautinėje rinkoje iš smulkių ir vidutinių įmonių gali pareikalauti daug papildomų lėšų, o jų šioms ir taip stinga.

Steigimosi stadijoje reikia daugiau įvairių paramos paslaugų nei augimo ar brandos stadijoje. Visose trijose SVV plėtros stadijose įmonėms reikia paramos, susijusios su žmonių, finansiniais ištekliais, verslo konsultacijomis. Pastebėtina, kad skirtingose įmonės raidos stadijose skiriasi tų paslaugų pobūdis. Augimo ir brandos stadijoje nebereikia fizinės infrastruktūros, nes išnyksta infrastruktūros problema. Brandos stadijoje sumažėja inovacijų ir technologijų poreikis, nes pastarosios buvo įdiegtos augimo stadijoje.

McMahon (1998) teigia, kad įmonės steigimosi stadijoje SVV veikla orientuota į produkto vystymą. Pačioje anksčiausioje įmonės raidos stadijoje SVV dažniausiai reikia įvairių verslo paramos paslaugų: finansinių, organizacinių, konsultacinių, darbuotojų mokymo ir kt. Viešojo sektoriaus įstaigos dažniausiai teikia nemoka-

mas ar subsidijuojamas konsultacinės paslaugas: padeda SVV parengti verslo planus, apmoko elementarių verslo įgūdžių ir teikia informaciją apie kitose verslo paramos įstaigose teikiamas paslaugas (Palmer, 2004).

Augimo stadijoje SVV išsiplėčia nuo mikro iki smulkaus verslo, įdarbinančio daugiau nei 5–10 asmenų. Ši yra kritinė SVV raidos stadija, nes būtent šioje stadijoje dauguma įmonių žlunga. Vidutiniškai 50 proc. prekybos įmonių per penkerius metus po įsisteigimo nutraukia savo veiklą (Palmer, 2004; European Commission, 2001). Įmonei augant, keičiasi situacija ir kartu paramos SVV poreikis. Svarbiomis paramos priemonėmis tampa pagalba sukaupti lėšų investicijoms, valdymo įgūdžių gerinimas ir pagalba tvarkantis su organizaciniais pokyčiais. Brandos fazėje smulkios įmonės pasiekia nuolatinio augimo lygį ir sėkmingai išsiplėčia iki vidutinės įmonės. Šioje stadijoje parama tampa sudėtingesnė ir apima konsultacines paslaugas apie vertybinių popierių biržas, eksportą ir kt. Žmonių išteklių srityje išryškėja specialių įgūdžių ugdymo poreikis. Lyginant su steigimosi stadija, brandos stadijoje padidėja nematerialių paslaugų poreikis.

Papildomai galima paminėti ir informacijos trūkumo problemą. Dėl informacijos ribotumo daugelis pradedančių verslininkų nesugeba efektyviai plėtoti verslo, o smulkios įmonės negali konkuruoti su vidutinėmis ir stambiomis įmonėmis, kurioms informacija yra lengviau prieinama.

Taigi, nepaisant smulkaus verslo reikšmės ekonomikai, būdamas nedidelės ir turėdamas ribotus išteklius, smulkios įmonės negali konkuruoti su stambiomis kompanijomis. ES šalių vyriausybėms tenka padėti, kad šios įmonės taptų visaverčiais konkurentais rinkoje. Dėl šių priežasčių Europos valstybės siekia sukurti vieno-

das, o kartais ir palankesnes konkurencijos rinkoje sąlygas pradedantiesiems smulkiems verslininkams. Dažniausiai pasitaikanti ES šalių vyriausybių vykdoma paramos SVV forma, kuriai daugumoje šalių sunaudojama didžiausia išteklių dalis, yra informacija ir konsultavimas. Be dažniausiai nemokamų informavimo paslaugų, teikiamos konsultavimo paslaugos rinkodaros, finansų, technologijų, verslo planavimo klausimais.

Pradedantiesiems verslininkams informaciją ir bendras konsultacijas teikia bei šias paslaugas subsidijuoja valstybinės arba pusiau valstybinės organizacijos, ne pelno organizacijos. Tačiau tai informacijos trūkumo problemos neišsprendžia, nes didelė dalis informacijos, reikalingos SVV, yra labai specifinė ir ją gali pateikti tik komerciniai šaltiniai. ES šalyse yra apie keturis šimtus organizacijų, teikiančių nemokamas paslaugas smulkiesiems verslininkams. Jos yra subsidijuojamos valstybės, vietos valdžios, didelių įmonių, bankų. Tačiau, norint išspręsti informacijos trūkumo problemą, SVV plėtoti ir turi būti kuriamos specializuotos mokymo programos. Europos Komisija pripažįsta, kad SVV reikia labiau specializuoto mokymo ir švietimo (Darulis, Masalskis, 1996).

Mokesčiai yra labai sudėtinga SVV politikos sritis. Vakaruose vyrauja požiūris, kad SVV primumausia paprastesnė mokesčių sistema, kurioje yra mažiau atleidimų nuo mokesčių, taikomi mažesni mokesčių tarifai. Mažesni mokesčiai sukuria geresnę aplinką sąžiningam verslui konkuruoti rinkoje bei skatina laikytis įstatymų ir mokėti mokesčius. Tam tikrose šalyse naudojamos įvairios mokesčių lengvatų, skatinančios pavienių asmenų ir jungtinio kapitalo investicijas į smulkias įmones. Iš visų mokesčių didžiausia administracinė našta smulkiam ir vidutiniam verslui yra pridėtinės vertės mokestis, todėl daugelis šalių kuria priemones šiai naštai paleng-

vinti. Jungtinėje Karalystėje ir Airijoje nustatoma metų apyvartos riba, kurios nepasiekę smulkieji verslininkai nėra įpareigojami mokėti pridėtinės vertės mokesį. Tai sumažina sudėtingos buhalterijos darbus, kurie patys savaime nepagerina verslo produktyvumo. Kai kurių valstybių (Vokietijos, Prancūzijos, Olandijos) atskiruose sektoriuose, pavyzdžiui, mažmeninėje prekyboje, naudojamos supaprastintos PVM formos, taikomos SVV.

Dauguma Europos šalių teikia finansinę pagalbą smulkiam ir vidutiniam verslui. Pagalbos metodai ir apimtis šalyse labai skiriasi. Pagrindiniai finansinės pagalbos teikimo būdai yra: tiesioginės subsidijos ir dotacijos, subsidijuojamos paskolos ir kredito garantijos. Kredito garantijų tikslas – suteikti paskolas SVV, neatsižvelgiant į užstato dydį. Garantijų schemos paprastai laikomos pageidautina SVV politikos dalimi ir dėl to, kad jos skatina komercinius bankus ir kredito institucijas skolinti lėšas SVV. Vienos Europos šalys paskolas verslininkams teikia lengvatinėmis sąlygomis, kitos šalys naudoja subsidijuojamas paskolas. Daugeliu atvejų subsidijuojamos paskolos suteikiamos tik valstybės patvirtintiems tikslams: aplinkos kokybės kontrolei, aukštųjų technologijų pramonės ar depresinių regionų plėtrai. Dotacijos taip pat naudojamos kaip SVV paramos priemonė, bet jos dažniausiai skiriamos siauriau apibrėžtam tikslui nei paskolos. Dotacijos dažnai teikiamos bedarbiams, norintiems pradėti savo verslą, vietoj bedarbio pašalpos jiems pasiūlant pašalpą arba vienkartinę išmoką verslo pradžiai.

ES šalių SVV politikoje pastebimos dvi tendencijos. Viena vertus, nuolat gerinama verslo teisinė ir ekonominė aplinka ir mažinamas valstybinis reguliavimas, kita vertus, kuriamos naujos SVV skatinimo programos, diegiamos naujos finansinės paramos ir smulkaus verslo plėtros prie-

monės, skirtos didinti gyventojų užimtumą, SVV įmonių augimą ir jų konkurencingumą.

SVV yra labai reikšmingas valstybių ekonomikai. Tos valstybės, kurių ekonomikai smulkus ir vidutinis verslas yra svarbus, remdamos SVV gauna nemažą naudą, nes dėl SVV rinka tampa konkurencingesnė, didėja užimtumas, sprendžiamos kitos socialinės ir ekonominės problemos. Tai savo ruožtu skatina bendrą ekonomikos ir gyvenimo lygio kilimą bei didina užimtumą.

ES paramos teikimo smulkiam ir vidutiniam verslui nuostatos

Analizuojant paramos SVV sampratą, svarbios paramos paslaugų ir priemonių sąvokos. Paramos SVV paslaugos yra tokios paslaugos, kurios sudaro sąlygas įmonėms sėkmingai plėtoti verslą ir veiksmingai reaguoti į kylančias kliūtis (EC, 2001). Paramos SVV priemonė padeda įgyvendinant politikos prioritetą ir leidžia finansuoti atitinkamą veiklą (Nakrošis, 2003). Europos Komisija pateikia konkretesnę paramos priemonės sąvoką. Paramos priemonės apima platų viešųjų verslo paramos veiksmų spektrą, kurį sudaro: paramos verslui paslaugos; netiesioginė parama, teikiama subsidijomis; programos, skirtos remti verslą, ir mokesčių lengvatos (EC, 2000, 2001).

Europos Bendrijos (EB) stojimo sutartyje numatyta trejopa parama (Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis, 2004):

1. įgyvendinama pagal pagalbos schemą;
2. teikiama valstybių narių paskirtos institucijos;
3. bet kuri pagalbos schemų grupė arba tokios rūšies pagalbos dotacijos ar jų derinys, kurios turi tą patį tikslą ir yra apibrėžtos kaip priemonė.

Parama neturi daryti įtakos konkurencijai bendrojoje rinkoje, valstybių narių tarpusavio prekybai. Europos Sąjungos sutartyje numatyta, kad bendrajai rinkai neprieštarauja:

- pagalba, skirta regionų, kuriuose yra neįprastai žemas gyvenimo lygis arba didelis nedarbas, ekonominei plėtrai skatinti;
- pagalba, skirta bendriems Europos interesams, svarbių projektų vykdymui skatinti arba kurios nors valstybės narės ekonomikos dideliems sutrikimams atitaisyti;
- pagalba, skirta tam tikros ekonominės veiklos rūšių arba tam tikrų regionų ekonomikos sričių plėtrai skatinti, jei ji netrikdo prekybos sąlygų taip, kad prieštarautų bendram interesui;
- pagalba, skirta kultūrai remti ir paveldui išsaugoti, jei tokia pagalba prekybos sąlygų ir konkurencijos Bendrijoje nepaveikia taip, kad prieštarautų bendram interesui;
- kitos pagalbos rūšys, kurios gali būti nurodytos Tarybos sprendimuose, priimtuose kvalifikuota balsų dauguma remiantis Komisijos pasiūlymu.

Verslo paramos priemonės paprastai yra pristatomos kaip atsakas į struktūrinius trūkumus, ypač tuos, kurie neigiamai veikia SVV. Dažnai priemonės pateisinamos siejant regioninius netolygumus su nesėkmėmis rinkoje. Rinkos nesėkmė – tai padėtis, kai rinka neduoda veiksmingų ekonominių rezultatų. Rinkos nesėkmių atsiranda dėl šių priežasčių: išorės veiksnių, viešųjų gėrybių, nepakankamos informacijos, koordinavimo sunkumų ir rinkos galios (EC, 2005).

Išorės veiksniai – kai dėl rinkos nesėkmių rinkos dalyviai nevisiškai atsižvelgia į savo veiksmų padarinius kitiems visuomenės dalyviams, t. y. rinkos dalyviams nereikia padengti visų jų veiksmiais sukeltų socialinių išlaidų arba jie

negali visiškai pasinaudoti visa savo veiksmų teikiama nauda.

Viešosios gėrybės – tai visuomenei naudingos gėrybės, kurių neteikia rinka, nes neįmanoma ką nors išskirti, naudojant tokias gėrybes, ir priversti už jas sumokėti.

Nepakankama informacija – dėl jos rinkoje gali susidaryti išlaidų vykdant sandorius, tarpininkavimo veiklą, moralinę riziką arba nepalan-ki atranka. Visa tai sukelia neveiksmingos rinkos padarinių.

Koordinavimo sunkumai – rinkos taip pat gali būti neveiksmingos, jeigu rinkos dalyvių veiksmams nepakankamai koordinuojami.

Rinkos galia – monopolijų veikla.

Valstybės parama dažnai yra veiksminga bendrojo intereso tikslų užtikrinimo priemonė ir padeda įveikti rinkos nesėkmes, pagerinti rinkos veikimą ir padidinti Europos Sąjungos konkurencingumą. Vykdydama Europos Vadovų Tarybos pavedimą ir vadovaudamasi naujuoju Lisabonos proceso valdymo modeliu, Europos Komisija 2005 m. balandžio mėn. pristatė Jungtines ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo gaires 2005–2008 m., susidedančias iš Bendrų ekonominės politikos gairių ir Užimtumo gairių (apimančias ekonomikos ir užimtumo klausimus). Remiantis atnaujinta Lisabonos strategija, patvirtinta valstybės pagalbos augimui ir darbo vietoms politika, kurioje apibrėžtos pagrindinės valstybės paramos nuostatos ir kriterijai (EC, 2005).

Mokslinėje literatūroje (Sūdžius, 2001; Simanavičienė, 2002, 2003) yra skiriami trys pagrindiniai paramos požiūriai į smulkiojo verslo plėtrą ir valstybės vaidmenį, reguliuojant SVV:

1. Įvairios *lengvatos, išimties, nesuderinamos su rinkos dėsniais*. „Šiltnamio“ sąlygų sudarymas lemia nenatūralius ūkio vienetų santykius, neužtikrina konkurencijos, ne-

skatina tobulėti, todėl teigiama, kad valstybės kišimasis nepageidaujamas. Vertinant šį požiūrį ES mastu, vėliau prisijungusioms prie Sąjungos ir ekonomiškai silpnesnėms šalims kyla konkurencingumo problema dėl istorinių ir struktūrinių skirtumų (Kenichi, 2001), tačiau parama naujoms šalims nėra būtina, nes tai didina išskaidymus rinkoje.

SVV turi būti sudaromos išskirtinės sąlygos. Įvertinus smulkaus verslo vaidmenį ūkiui subalansuoti, socialinėms problemoms spręsti, politikai ir ekonomistai minėtą požiūrį vis labiau palaiko. Vicintelė sąlyga – tai turi būti daroma pagrįstai, atsižvelgiant į šalies ar regiono plėtros sąlygas ir poreikius. Šalys, kurios siekia skatinti ekonominę augimą, mažinti nedarbą, remia SVV. Konkurencingumui didinti ypač svarbios restruktūrizavimo strategijos kūrimo, verslo aplinkos modernizavimo ir technologinio vystymo paslaugos. Šiomis paslaugomis dažniausiai naudojami didesnės įmonės, o SVV – rečiau. Greitai besikeičianti verslo aplinka verčia pasinaudoti pricinamomis paslaugomis, atitinkančiomis SVV didėjančius poreikius (naujausia informacija, verslo inteligencija, technologiniais įgūdžiais). Institute for International Cooperation Japan International Cooperation Agency (2002) pateikia kitą problemą, susijusią su požiūriu į paramą SVV. Paramos agentūros, remdamos SVV, daugiau dėmesio skiria socialiniam stabilumui didinti ir skurdui mažinti, o ne konkurencingumui stiprinti ir ekonominiam augimui skatinti. SVV už informacijos suteikimą, konsultacijas, tyrimų duomenis, mokymus turi mokėti tokią pat kainą kaip ir didžiosios įmonės. SVV turėtų rinktis, pirkti šias paslau-

gas ir tęsti verslą ar nesiimti jokių priemonių konkurencingumui didinti. Remiantis pirmuoju požiūriu, SVV konkurencingumas gali būti užtikrinamas tik kai SVV užtenka savo išteklių šiems poreikiams patenkinti. Ribotų išteklių turinti įmonė praranda tolesnės plėtros galimybes. SVV suteikta parama padidintų šio verslo efektyvumą ir produktyvumą. Be to, parama SVV padėtų įgyvendinti viešuosius ekonominio augimo ir užimtumo didinimo interesus.

3. *SVV turi rasti savo nišą, kurioje jis galėtų efektyviai funkcionuoti.* Tai dažniausiai tos rinkos nišos, kurios didelėms įmonėms yra nepatrauklios dėl mažų gamybos apimčių, gilios specializacijos ir didelio darbo imlumo. Šiuo atveju susiklosto situacija, kurioje SVV nėra remiamas rinkoje ir turi rasti nišą efektyviam darbui.

Vieno iš šių požiūrių į paramą pasirinkimą lemia ekonominiai, socialiniai ir politiniai veiksniai. Daugeliu atvejų valstybės intervencija į rinkos santykius yra nepageidaujama, tačiau SVV paramos atveju ji toleruojama ir tam tikru mastu skatinama, nes ji siejama su aktualių socialinių ir ekonominių problemų sprendimu ir leidžia užtikrinti bendro intereso tikslus: bendrojo ekonominio intereso paslaugų teikimą, regioninę ir socialinę sanglaudą, užimtumą, mokslinius tyrimus ir taikomąją veiklą, aplinkosaugą, kultūrą ir įvairovės apsaugą ir skatinimą. Bendro intereso užtikrinimas daro Europos Sąjungą patrauklesnę investicijoms, darbui ir padeda diegti naujoves bei sukurti daugiau ir geresnės kokybės darbo vietų. Parama smulkiam ir vidutiniam verslui Europos Sąjungoje suprantama kaip intervenciniai veiksmai, kuriais siekiama padėti SVĮ sėkmingai plėtoti verslą, reaguoti į rinkos pokyčius, pasinaudoti mokslo ir technikos naujovėmis ir sėkmingai konkuruoti rinkose.

Paramos SVV priemonės

Norint sudaryti palankesnes sąlygas SVV plėtoti galima naudoti įvairias verslo rėmimo ir finansavimo formas bei šaltinius. Verslininkystė gali būti remiama tokiomis formomis (Simanavičienė, 2002):

1. finansinė tiesioginė ir netiesioginė parama;
2. teisinė ir administracinė parama;
3. smulkaus ir vidutinio verslo propagavimas; konsultavimas ir mokymas;
4. parama per mokesčių politiką.

Parama smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai dažnai yra sietina tiek su tiesioginio, tiek su netiesioginio išorinio finansavimo šaltiniais. Finansavimas – tai kapitalo suteikimas ūkio subjektui, kad jis galėtų įgyvendinti savo tikslus. Pati finansavimo esmė yra padidinti lėšų kiekį įmonėje, kad būtų vykdoma ir plėtojama sėkminga veikla, didinamos investicijos. Tačiau teisinės ir administracinės paramos svarbos taip pat negalima sumenkinti, nes ji padeda SVV išvengti papildomų išlaidų, susijusių su verslo įregistravimu, mokesčių atskaitomybe ir kt. Smulkaus ir vidutinio verslo propagavimas, konsultavimas ir mokymas yra svarbios organizacinės paramos SVV formos. Valstybės vykdoma mokesčių SVV lengvatų politika padeda užtikrinti šios veiklos konkurencingumą ir plėtrą kartais net efektyviau nei tiesioginės subsidijos (Mačerinskienė, Ivaškevičiūtė; Sabaitė, 2002).

A. Savanevičienė ir V. Sūdžius nurodo tokius pagrindinius SVV rėmimo ir skatinimo šaltinius (Savanevičienė, 1998; Sūdžius, 2001):

1. vyriausybė ir vietos valdžios institucijos;
2. stambus verslas;
3. savarankiški mažų įmonių susivienijimai;
4. specializuotos organizacijos.

Valstybės valdžios institucijų parama, plėtojanč SVV, atitinka požiūrį, kad smulkiam ir vi-

duotiniam verslui turi būti sudarytos išskirtinės sąlygos. Tačiau labai svarbu, kad vyriausybės ir vietos valdžios institucijų sudaromos rėmimo programos neprieštarautų vienos kitoms. Todėl vietos valdžios institucijos turi kartu dalyvauti formuojant bendras SVV plėtos koncepcijas bei skatinimo modelius. Taip galima įvertinti tiek vietos, tiek visos šalies poreikius ir suformuluoti galutinę smulkaus ir vidutinio verslo kūrimo ir plėtos skatinimo koncepciją bei nustatyti jos įgyvendinimo būdus.

Vietos valdžios institucijų sudaromų regioninių rėmimo programų tikslas – skatinti silpnai struktūriškai pažengusių regionų ekonominę augimą. Valstybės valdžios institucijos savo rengiamose programose gali panaudoti įvairius smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo būdus. Svarbiausi iš jų yra finansinė parama, mokymo ir kvalifikacijos kėlimo programos, teisinė parama ir infrastruktūros plėtra.

Finansinė parama apima:

- a) paramą investuojant, kai padengiama dalis investicijų, susijusių su įmonės steigimu, plėtimu, perorganizavimu, racionaliavimu, įrengimų įsigijimu, naujų gaminių kūrimu, patentų, licencijų pirkimu ir kt.;
- b) nuolaidas kredituojant SVV, kurios pasiūškia palankiomis palūkanomis ir kitomis lengvatinių kreditų formomis;
- c) vyriausybės garantijas, duodant paskolas SVV;
- d) mokesčių nuolaidas, kai mažinami mokesčių tarifai, atidedamas mokesčių mokėjimas;
- e) kitą paramą.

Vyriausybė finansuoja dalį lėšų, skirtų mokymo ir kvalifikacijos kėlimo programoms, kuriomis siekiama sustiprinti SVV konkurencingumą bei padidinti inovacinį pajėgumą.

Teisinė parama apima teisinės sistemos tobulinimą, mažinant prieštaravimus ir darant aktualius pakeitimus teisės aktuose.

Infrastruktūros formavimosi skatinimas – tai tokia paramos SVV forma, kai vyriausybė finansinėmis priemonėmis skatina mokslo organizacijų įtraukimą į smulkaus ir vidutinio verslo problemų sprendimą, steigia mokymo, informacijos, verslo ar konsultacinius centrus ir kt.

Stambaus ir smulkaus verslo bendradarbiavimas – viena iš smulkaus ir vidutinio verslo rėmimo formų, kuri atspindi pozitívą, kad SVV gali rasti tinkamą veiklos nišą. Šis bendradarbiavimas remiasi abipuse nauda, stambiais įmonėms išsilaisvinant nuo daugelio darbo imlių, siaurai specializuotų gamybų ir jas perleidžiant smulkiam verslui. Didelės įmonės patiki SVĮ inovacijų kūrimą ir diegimą, specifinių produktų gamybą bei paslaugų teikimą.

Savarankiškų mažų įmonių susivienijimų kūrimą lemia rinka. Susivienijimai gali būti formuojami dviem aspektais: socialiniu-politiniu (visuomeninės verslininkų organizacijos ir kt.) ir ekonominiu (verslininkų tarpusavio ekonominiai ryšiai, kredito unijos, realizavimo kooperatyvai ir kt.).

Specializuotos organizacijos – tai verslo inkubatoriai, informaciniai centrai, technologijų parkai, moksliniai centrai, inovaciniai centrai ir kitos organizacijos, kurios gali būti kuriamos tiek padedant vyriausybei, tiek SVV iniciatyva. Specializuotų organizacijų teikiamos paslaugos – veiksminga parama, skatinanti SVV plėtrą.

Verslo inkubatoriai yra plačiausiai paplitusi SVV paramos forma. Verslo inkubatorius – įstaiga, kuri inkubuojamiems ūkio subjektams palankiomis sąlygomis teikia verslo valdymo paslaugas (informaciją, konsultacijas, mokymą ir pan.), nuomoja patalpas, tarpininkauja gaunant

finansinę paramą bei diegiant naujas technologijas ir mokslo naujoves versle.

Yra dvi verslo inkubatorių rūšys:

1. gamybiniai – paslaugas teikiantys inkubatoriai, kuriuose inkubuojami verslo subjektai, vykdančios gamybinę veiklą, besiverčiantys mažmenine prekyba, teikiantys paslaugas;
2. technologiniai inkubatoriai, kuriuose inkubuojami ūkio subjektai, teikiantys taikomųjų tyrimų, mokslo naujovių, inovacijų naudojimo versle paslaugas, kuriantys naujus produktus ar pan.

Pagrindinis verslo inkubatorių veiklos tikslas – remti pradedančiuosius verslininkus, skatinti naujų darbo vietų kūrimą, mažinti veikiančių įmonių veiklos riziką ir padėti įmonėms, turinčioms gerų verslo idėjų, bet finansškai silpnoms, pasiekti tokį lygį, kai jos gali savarankiškai verstis ūkine komercine veikla ir konkuruoti rinkoje.

Verslo informaciniai centrai lengvatinėmis sąlygomis teikia informaciją verslininkams, konsultacijas ir mokymus įvairiomis verslo organizavimo ir plėtojimo temomis: įmonės steigimo, verslo planų rengimo, darbo teisės, rinkodaros, finansinės ir buhalterinės apskaitos, mokesčių ir kt. Pagrindinis šių centrų tikslas – teikiant informacinę, konsultacinę ir mokomąją pagalbą, prisidėti prie naujų įmonių steigimosi, padėti jau veikiančioms įmonėms plėtoti veiklą bei prisitaikyti prie kintamų rinkos sąlygų, didinti jų konkurencingumą ir veiklos efektyvumą.

Technologijų parkų tikslas – sukurti būtinas darbo sąlygas ir sumažinti pradedančių smulkaus ir vidutinio verslo firmų riziką. Technologijų parkai plačiai paplitę Vokietijoje ir Austrijoje. Jie skirti verslininkams, turintiems technologinių idėjų. Technologijų parkuose verslininkams suteikiamos patalpos, infrastruktūra ir konsultacinės paslaugos.

Panašias paslaugas teikia ir moksliniai parkai. Tai organizacijos, kurios įsikūrusios universitetų teritorijose ir turi palankias galimybes bendradarbiauti su universitetais mokslo srityje. Siekdami plėtoti aukštąsias technologijas, jie sujungia tyrėjų grupes, laboratorijas, institutus, mažas inovacines firmas ir pavienius verslininkus. Moksliniai parkai yra labai paplitę JAV, Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje ir kitose Europos valstybėse.

Mokslo tiriamieji parkai suburia įmones, dirbančias su aukštosiomis technologijomis. Čia esančios įmonės dirba produktų tyrinėjimo arba analogų kūrimo srityje.

Pagrindinis inovacinių centrų tikslas – formuoti inovacijų politiką regione, paremti pradedančias inovacines firmas, kurios darytų teigiamą įtaką vietos ekonomikai. Daugelyje šalių skirtumai tarp inovacinių centrų, verslo inkubatorių ir mokslinių technologijos parkų atsispindi organizacinėse jų struktūrose. Nustatyti ribą tarp minėtų organizacijų kartais būna gana sudėtinga.

Valstybės paramos SVV efektyvumo vertinimo metodika

Įgyvendinant SVV paramos politiką, labai svarbu įvertinti paramos SVV efektyvumą ir parinkti tinkamiausias darnios plėtros požiūriu paramos priemones. Kadangi yra daug svarbių ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių kriterijų, vertinant paramos efektyvumą, būtina atlikti daugiakriterinę analizę. Ji gali būti atliekama tiek įmonės lygmeniu, tiek regiono ir šalies mastu. Vertinant paramos efektyvumą įmonės, regiono ar šalies lygmeniu, turi būti taikomi specifiniai rodikliai, kurie privalo atspindėti visas svarbiausias darnios plėtros dimensijas: ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę.

Įmonės lygmeniu ekonominiai efektyvumo rodikliai apimtu pagrindinių įmonės finansinių rodiklių pasikeitimus, gavus ir panaudojus valstybės finansinę ar kitokią paramą. Socialiniai įmonės rodikliai – sukurtų naujų darbo vietų skaičius, darbuotojų realių pajamų didėjimas ir kt. Aplinkosauginiai rodikliai, pavyzdžiui, taršos įmonėje sumažėjimas, leidžia įvertinti paramos SVV aplinkosauginį efektyvumą.

Šalies lygmeniu pagrindiniai darnios plėtros rodikliai daugiakriterinėje analizėje: BVP augimas, užimtumo didėjimas, taršos mažėjimas ir kt. Taigi būtina sukurti kompleksinę rodiklių sistemą paramos efektyvumui įvertinti įmonės, regiono ir šalies mastu, taikant socialinius, ekonominius ir aplinkosauginius rodiklius. Daugiakriterinis sprendimų priėmimo modulis leidžia įvertinti paramos priemonės efektyvumą arba palyginti priemones pagal jų efektyvumą darnios plėtros kontekste.

Valstybės politikos priemonių įgyvendinimo aplinkosauginiai, ekonominiai ir socialiniai efektai ir jų ryšys pateikiamas paveiksle. Integruotas politikos priemonės poveikio vertinimas šalies mastu turėtų prasidėti nuo ekonominio poveikio vertinimo. Pirmiausia reikia identifikuoti priemonės poveikio subjektus – sektorius ar jų grupes, kuriuos palies konkrečios nagrinėjamos priemonės įgyvendinimas, bei nustatyti, kokį ši valstybės intervencija į rinkas turi poveikį kainoms, produkcijos gamybos ir vartojimo apimtims, taip pat gyventojų pajamoms (gamybos struktūrai ir apimčiai ekonominėje sistemoje).

Produkcijos gamybos apimtys pasikeitimai turės tiesioginį poveikį ir teršalų emisijos į atmosferą, vandenį ir gruntą pasikeitimams. Šių pokyčių intensyvumas priklausys nuo esamos aplinkosaugos politikos pobūdžio. Jeigu sektoriai – intervencijos investicijos subjektai – yra regu-

liuojami griežtų aplinkosauginių standartų, paramos SVV poveikis bus nedidelis.

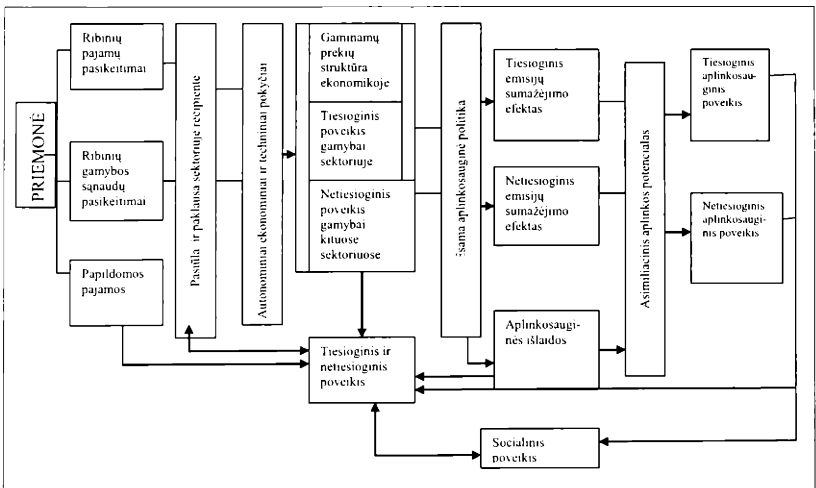
Įvedus paramą SVV, vienos visuomenės grupės patirs nuostolių, o kitos – naudą. Didžiausia socialinė nauda būtų užimtumas, kuris tiesiogiai susijęs su BVP augimu.

Nustačius politikos priemonės įgyvendinimo efektus ir jų ryšį, reikia apskaičiuoti skirtingus šio poveikio rezultatus (įvertinti pasirinktų poveikio vertinimo rodiklių pokytį, įdiegus priemonę) ir juos palyginti. Kartais tai padaryti labai sunku, nes intervencijos į rinkas poveikis nėra tiesioginis ir pasireiškia ilgą vieno su kitu susijusių poveikių grandine.

Socialinių, aplinkosauginių ir ekonominių intervencijos į rinkas padarinių įvertinimas leidžia priimti sprendimą dėl galimos priemonės įgyvendinimo, remiantis sąnaudų ir naudos analize, kai priemonės įgyvendinimo nauda palyginama su jos įdiegimo sąnaudomis. Standartinė taisyklė intervencijai į rinkas pateisinti turėtų būti sąlyga, kad

bendra priemonės įgyvendinimo nauda yra didesnė už jos įgyvendinimo sąnaudas, t. y. intervencija į rinkas padidina ekonominę gerovę. Tačiau ne visus aplinkosauginius ir socialinius poveikius galima kiekybiškai įvertinti.

Tarp savęs nepalyginamus, vienas kitam prieštaraujančius efektus galima įvertinti tik atlikus daugiakriterinę analizę. Ji leidžia priimti sprendimus, atsižvelgiant į aibę kartais vienas kitam prieštaraujančių kriterijų. Siekiant rasti racionalų sprendimą, parenkama keletas rodiklių ir jiems suteikiami skirtingi svoriai. Be to, šiuos rodiklius būtina išreikšti vienodais matavimo vienetais. Daugiausia jie išreiškiami piniginiiais vienetais. Tarptautinės atominės energetikos agentūros (TATENA) sukurtas sprendimų priėmimo kompiuterinis modelis DAM (angl. *Decision Aiding Model*) leidžia greitai ir paprastai atlikti daugiakriterinę analizę ir gauti optimalų sprendimą, parenkant įvairius kriterijų derinius ir keičiant jų svorį (Štreimikienė, 2001).

Pav. Integruota valstybės paramos poveikio vertinimo schema

Svarbiausia yra įvertinti poveikius arba juos išmatuoti konkrečių rodiklių, atspindinčių vienas darnios plėtos dimensijas, sistema. 1 lentelėje pateikiami pagrindiniai ekonominiai, socialiniai ir aplinkosauginiai rodikliai, atspindintys paramos SVV efektyvumą darnios plėtos kontekste šalies lygmeniu. Kaip matyti iš lentelėje pateiktų rodiklių, ne visus juos galima įvertinti kiekybiškai, kai kurie rodikliai gali būti įvertinti tik kokybiškai. Šie rodikliai gali būti taikomi nustatant, ar valstybės parama verslui yra efektyvi darnios plėtos požiūriu arba siekiant palyginti keletą valstybės paramos SVV priemonių ir įvertinti, kuri iš jų yra efektyviausia, įgyvendinant darnios plėtos principus. Kokybiniam rodiklių įvertinimui gali būti taikoma balų sistema. Kaip matyti, daugelis socialinių rodiklių, pavyzdžiui, teisingumas, solidarumas ir kt., gali būti įvertinti tik kokybiškai. Tokį įvertinimą galima gauti, atliekant anketinį tyrimą arba pasirinkimo eksperimentą.

Aptartą paramos SVV efektyvumo vertinimo metodiką galima pritaikyti tiek atliekant modeliavimą, taikant bendruosius ir dalinės pusiausvyros modelius, tiek atliekant *ex-post* įvertinimą priemonę įdiegus, t. y. įvertinus paramos SVV efektyvumą pagal padidėjusį BVP ir užim-

tumą. Tačiau šiuo atveju yra problemiška atskirti paramos SVV įtaką BVP didėti, nes BVP didėja ir dėl kitų priežasčių. Tas pats pasakytina apie užimtumo didėjimą, technologinių pokyčių ir inovacijų plėtrą. Lengvesnis būdas yra atlikti daugiakriterinę kokybinę analizę ir įvertinti atskirų paramos SVV priemonių galimą efektyvumą balais, o tada priimti sprendimą dėl konkrečios paramos priemonės įgyvendinimo.

Toks konkretus paramos priemonių efektyvumo palyginimas šalies mastu, taikant kokybinę daugiakriterinę analizę, yra pateikiamas toliau.

Paramos SVV priemonių efektyvumo palyginimas šalies mastu

Toliau kokybiškai vertinamas pagrindinių SVV paramos priemonių efektyvumas pagal jų poveikį darnios plėtos tikslams, išreikštiems darnios plėtos rodikliais, pateiktais 1 lentelėje. Palyginti įvertinamas trijų pagrindinių SVV paramos formų: finansinės, organizacinės ir paramos per mokesčių politiką efektyvumas. Šiame pavyzdyje pasirinkus konkrečias šios paramos formas: investicinę paramą SVV, padengiant dalį investicijų, susijusių su naujų gaminių kūrimu iš struktūrinių fondų, organizacinę SVV paramą.

1 lentelė. Ekonominių, aplinkosauginių ir socialinių darnios plėtos rodiklių šalies lygmeniu pavyzdžiai

Ekonominiai rodikliai	Socialiniai rodikliai
Ekonominis augimas	Užimtumas
Technologiniai pokyčiai ir inovacijos	Pajamų pasiskirstymo netolygumas
Gyventojų pajamų didėjimas	Lavinimas ir švietimas
Klasterių ir technologinių platformų plėtra	Sveikata
Regioninė plėtra ir netolygumų mažėjimas	Žinių visuomenės plėtra
Aplinkosauginiai rodikliai	Verslumo ir antreprenerystės plėtra
Atmosferos tarša	Skurdo mažėjimas
Vandens tarša	Lyčių nelygybės mažėjimas
Atliekos	Dalyvavimas
Biologinė įvairovė	Bendradarbiavimas
Gamtos išteklių vartojimo efektyvumas	Visuomenės solidarumas

įsteigiant verslo inkubatorių, bei pelno mokesčio lengvatą SVV, pavyzdžiui, atleidimą nuo pelno, aplinkosauginių ir kt. mokesčių trejiems metams nuo įmonės įkūrimo. Daroma prielaida, kad valstybės išlaidų suma visoms šioms paramos priemonėms yra panaši, t. y. parama investicijoms yra lygi verslo inkubatoriaus įkūrimo sąnaudoms bei negautoms pajamoms į valstybės biudžetą, pritaikius mokesčio lengvatą SVV.

Paramos efektyvumui vertinti bus taikoma kokybinė vertinimo sistema balais, kurios vertini-

mo skalė svyruoja nuo 0 iki 3. Šioje skalėje 0 reiškia, kad paramos priemonė neturi jokio teigiamo poveikio darnios plėtros tikslams, 1 – paramos priemonės poveikis darnios plėtros tikslams yra nedidelis, 2 – priemonės poveikis darniai plėtrai yra teigiamas, 3 – priemonė turi labai didelį teigiamą poveikį darnios plėtros tikslams. 2 lentelėje pateikiami kokybinio paramos SVV vertinimo balais rezultatai. Lentelės paskutinėje eilutėje yra pateiktas suminis kiekvienos iš nagrinėtų paramos SVV formų įvertinimas balais.

2 lentelė. Paramos SVV priemonių daugiakriterinė analizė

Efektyvumo kriterijai arba darnios plėtros tikslai	Parama investicijoms naujiems produktams kurti	Verslo inkubatorius	Atleidimas nuo pelno ir kt. mokesčių trejiems metams
Ekonominiai rodikliai			
Ekonominis didėjimas	2	1	3
Technologiniai pokyčiai ir inovacijos	3	2	1
Gyventojų pajamų didėjimas	2	1	3
Klasterių ir technologinių platformų plėtra	2	3	0
Regioninė plėtra ir netolygumų mažėjimas	3	3	3
Socialiniai rodikliai			
Užimtumas	3	2	1
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	2	1	2
Lavinimas ir švietimas	2	3	0
Žinių visuomenės plėtra	2	3	0
Verslumo ir antreprenerystės plėtra	2	3	0
Skurdo mažėjimas	3	1	3
Dalyvavimas	0	3	0
Bendradarbiavimas	0	3	0
Visuomenės solidarumas	0	3	0
Aplinkosauginiai rodikliai			
Atmosferos taršos sumažėjimas	2	1	0
Vandens taršos sumažėjimas	2	1	0
Atliekų tvarkymas	2	1	0
Biologinės įvairovės išsaugojimas	2	1	0
Gamtos išteklių vartojimo efektyvumas	3	2	0
Iš viso	42	37	16

Pagal teigiamą įtaką ekonomikos augimui tiek investicinė parama SVV, tiek atleidimas nuo mokesčių turi didelę teigiamą įtaką, tačiau pagal klasikinę ekonomikos teoriją mokesčių naštos mažinimas yra efektyvesnė priemonė ekonomikos augimui užtikrinti. Organizacinės priemonės, pavyzdžiui, verslo inkubatoriai, turi mažesnę tiesioginę įtaką ekonomikai augti. Taigi atitinkamai skiriasi ir paramos priemonių vertinimas balais, pateiktas 2 lentelėje. Didžiausią įtaką technologiniams pokyčiams ir inovacijoms turi investicijos į naujų produktų kūrimą, o atleidimas nuo mokesčių nebūtinai paskatins SVV investuoti į inovacijas. Verslo inkubatoriai skatina SVV keistis informacija apie inovacijas ir jas diegti. Gyventojų pajamų didėjimas tiesiogiai susijęs su ekonomikos augimu, taigi ir paramos schemų vertinimas yra panašus kaip ekonominio augimo tikslo atveju. Didžiausią teigiamą įtaką klasterių ir technologinių platformų plėtrai turi verslo inkubatoriai. Atleidimas nuo mokesčių nebūtinai skatins SVV jungtis į klasterius ir technologines platformas, o naujų produktų kūrimas sudaro palankias galimybes tokiems procesams. Visos trys paramos SVV formos turi vienodą teigiamą įtaką regioninei plėtrai ir regionų netolygumams mažinti.

Vertinant paramos SVV formų įtaką socialiniams darnios plėtros tikslams, išreikštiems darnios plėtros rodikliais, pažymėtina, kad didžiausią teigiamą įtaką užimtumui turi investicijos į naujų produktų kūrimą, o atleidimas nuo mokesčių nebūtinai skatins reinvestuoti pelną į naujų darbo vietų kūrimą. Pagal poveikį pajamų pasiskirstymo tarp gyventojų netolygumui sumažėti didžiausią įtaką turi parama investicijoms ir atleidimas nuo mokesčių. Verslo inkubatorių įtaka šiuo atveju yra mažesnė. Pagal poveikį lavinimui ir švietimui, žinių visuomenės ir antreprenerystės plėtrai verslo inkubatorių povei-

kis yra didžiausias. O atleidimas nuo mokesčių nebūtinai turės teigiamą poveikį šioms darnios plėtros tikslams. Investicijos naujiems produktams kurti taip pat turės teigiamą poveikį šioms darnios plėtros tikslams, tačiau tas poveikis bus mažesnis. Skurdui mažėti didžiausią teigiamą įtaką turės investicijos ir mokesčių lengvatos. Dalyvavimui, visuomenės solidarumui ir bendradarbiavimui didžiausią teigiamą įtaką turės verslo inkubatoriai. Kitų paramos SVV formų teigiamą įtaką šioms socialiniams, instituciniams darnios plėtros tikslams nėra tokia tiesioginė ir akivaizdi kaip verslo inkubatorių.

Analizuojant paramos SVV formų įtaką aplinkosauginiams darnios plėtros tikslams, pažymėtina, kad investicijos į naujų produktų kūrimą turi didžiausią teigiamą poveikį aplinkosauginiams rodikliams, nes nauji produktai ir naujos technologijos pasižymi maža įtaka aplinkai, o atleidimas nuo mokesčių, ypač aplinkosauginių, neturi teigiamos įtakos taršai mažinti. Verslo inkubatorių įtaka aplinkai gali būti laikoma teigiama, nors ir ne tokia akivaizdi kaip investicijų.

Susumavus balus pagal visas tris darnios plėtros dimensijas, galima daryti išvadą, kad parama investicijoms yra efektyviausia paramos SVV priemonė pagal įtaką darnios plėtros tikslams. Šios schemos patrauklumą lemia didelė teigiama įtaka ekonominiams ir aplinkosauginiams darnios plėtros tikslams. Atleidimas nuo mokesčių yra mažiausiai efektyvi paramos SVV forma pagal įtaką darnios plėtros tikslams. Aišku, rodiklių svarba nėra vienoda, būtina nustatyti svarbiausius rodiklius ir jiems suteikti didesnę svorį. Tarkime, ekonominio didėjimo ir pajamų bei skurdo mažėjimo rodikliams suteikus dvigubą svorį, atleidimo nuo mokesčių schemos efektyvumas padidėja, o verslo inkubatorių patrauklumas sumažėja.

Išvados

1. Pastaruoju metu ES siekiama mažinti verslo reguliavimą ir liberalizuoti verslo sąlygas, tačiau kartu kuriamos vis naujos SVV paramos priemonės ir programos, skirtos skatinti SVV plėtrą ir didesnę konkurencingumą, naujų darbo vietų kūrimą ir regioninių skirtumų mažinimą.
2. SVV padeda spręsti užimtumo problemą, todėl galima teigti, kad SVV teikia viešąją gėrybę. Viešosios gėrybės – kolektyvinio vartojimo gėrybės, svarbios žmonių gerovei. Privatus gamintojai neturi paskatų jas teikti, nes jomis gali naudotis visi gyventojai. Nesvarbu, ar gyventojai apmoka tų gėrybių tiekimo išlaidas, neįmanoma nė vienam uždrausti jomis (švari oru, kelio ženklais, finansiniu stabilumu, visuotiniu užimtumu, taika, saugumu, demokratija, lygybe ir teisingumu, žiniomis ir informacija) naudotis. Kadangi rinka nepajėgi užtikrinti pakankamo viešųjų gėrybių tiekimo dėl rinkos nesėkmių, būtina valstybės parama SVV, leidžianti integruoti išorinę SVV naudą visuomenei ir padidinti jų konkurencingumą ekonomikoje.
3. Svarbiausios politikos priemonės, būtinos SVV konkurencingumui padidinti, yra pagerinti SVV finansavimo galimybes, priėmimą prie informacinės infrastruktūros, palengvinti įėjimą į tarptautines rinkas, sudaryti smulkios ir vidutinės įmonės galimybes jungtis į klasterius, technologines platformas, diegti inovacijas, naujas technologijas, skatinti antreprenerystę, sudaryti personalo mokymo ir švietimo galimybes.
4. Įgyvendinant SVV paramos politiką labai svarbu yra įvertinti šios paramos efektyvumą bei parinkti efektyviausias darnios plėtros pozicijų paramos SVV priemones. Paramos efektyvumui įvertinti galima pritaikyti kompleksinę rodiklių sistemą, sudarytą iš ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių darnios plėtros rodiklių. Daugiakriterinis sprendimų priėmimo modulis leistų įvertinti paramos priemonės efektyvumą arba palyginti priemones pagal jų efektyvumą darnios plėtros kontekste.
5. Įmonės lygmeniu ekonominiai efektyvumo rodikliai apimtų pagrindinių įmonės finansinių rodiklių pasikeitimus, gavus ir panaudojus valstybės finansinę ar kitokią paramą. Socialiniai rodikliai apimtų sukurtų naujų darbo vietų skaičių, darbuotojų realių pajamų didėjimą ir kt. Aplinkosauginiai rodikliai, pavyzdžiui, taršos įmonėje sumažėjimas, leistų įvertinti paramos SVV aplinkosauginį efektyvumą. Šalies lygmeniu pagrindiniai paramos efektyvumo rodikliai apimtų BVP augimą, užimtumo didėjimą, taršos mažėjimą ir kt.
6. Aptarta paramos SVV efektyvumo vertinimo metodika gali būti pritaikyta tiek atliekant modeliavimą, taikant bendruosius ir dalinės pusiausvyros modelius, tiek atliekant *ex-post* įvertinimą praėjus keleriems metams po priemonės įdiegimo, t. y. įvertinus paramos SVV efektyvumą pagal padidėjusį BVP, užimtumą ir kt. rodiklius, tačiau šiuo atveju problemiška atskirti paramos SVV įtaką BVP ir užimtumui didėti, nes BVP didėja ir dėl kitų priežasčių. Lengvesnis būdas yra atlikti daugiakriterinę kokybinę analizę ir įvertinti atskirų paramos SVV priemonių galimą efektyvumą balų sistema *ex-ante*, o tada priimti sprendimą dėl konkrečios paramos priemonės ar jų komplekso įgyvendinimo.
7. Straipsnyje pateiktas kokybinis paramos SVV efektyvumo vertinimo, taikant darnios plėtros kriterijus, pavyzdys parodė, kad parama investicijoms yra geriausia priemonė SVV skatinti, palyginti su organizacinėmis SVV paramos priemonėmis bei mokesčių lengvatomis, nes turi didžiausią teigiamą poveikį ekonominiams, socialiniams ir aplinkosauginiams darnios plėtros tikslams.

LITERATŪRA

1. Baršauskas P. (2002). *Smulkaus ir vidutinio verslo politika Europos Sąjungoje ir Lietuvoje* – Kaunas: Technologija.
2. Darulis R., Masalskis K. (1996). SVV Lietuvoje: būklė, problemos, perspektyvos. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, t. 6.
3. European Commission. (2003). European Union Support Programmes for SMEs. An overview of the main funding opportunities available to European SMEs. http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/sme_envoy/pdf/sme_support_programmes_en.pdf (referred on 00/11/2006).
4. European Commission. (2001). Support Services for Micro, Small and Sole Proprietor's Businesses, Vienna.
5. European Commission. (2002). A Study Of Business Support Services And Market Failure. http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/failure_bankruptcy/business_support_services_and_market_failure.pdf (referred on 15/11/2006).
6. European Commission (2005). Commission staff working paper. Annex to the State Aid Action Plan. Impact assessment, COM (2005) 107 final.
7. *Ilgalaikė Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 metų strategija (2002)* – Vilnius: Lietuvos mokslas.
8. Institute for International Cooperation, Japan International Cooperation Agency (2002). Effective Approaches on the Promotion of Small and Medium Enterprises (SMEs) in Approaches for Systematic Planning of Development Projects. <http://www.jica.go.jp/english/publication/studyreport/topical/spd/pdf/foreword.pdf>. (referred on 05/10/2006)
9. Jucevičius, R. (2002). *Lietuvos pramonės klasterių plėtros programinė studija: tekstilės ir aprangos sektorius* available at: [textilės ir aprangos sektorius](http://www.stfi.de/download/sites/download_script.asp?filename=119_80.ppt) available at: [textilės ir aprangos sektorius](http://www.stfi.de/download/sites/download_script.asp?filename=119_80.ppt) available at: http://www.stfi.de/download/sites/download_script.asp?filename=119_80.ppt (referred on 02/12/2006)
10. Kenichi O. (2001). Free Trade versus Infant Industry Promotion The Possibility of Temporary Protection for Latecomer Countries. *Japan-Vietnam Research Project*. <http://www.grips.ac.jp/vietnam/OhnoArchive/pdfs/VNinfant.pdf>
11. McMahon, R. G. P. (1998). Stage Models of SME Growth Reconsidered. *Research Paper Series: 98-5*. www.ssn.flinders.edu.au/commerce/researchpapers/98-5.htm.
12. Mačerinskienė, I.; Ivaškevičiūtė, L.; Sabaitė, G. (2002). Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybės ir jų problemos. *Socialiniai mokslai*, Vilnius, Nr.2(34).
13. Muller E. (2001). Innovation interactions between knowledge – intensive business services and small and medium-sized enterprises. Heidelberg: Physica-Verlag.
14. Nakrošis V. (2003). *Europos Sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas* – Vilnius: Eugrimas, 132 p.
15. Savanevičienė A. (1998). Smulkaus verslo kūrimo ir vystymo skatinimo galimybės ir problematika. *Ekonomika ir vadyba – 1998*. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga – Kaunas: Technologija.
16. Simanavičienė, Ž. (2003). Smulkių ir vidutinių verslo įmonių integracija į Europos Sąjungą: problemos ir jų sprendimo būdai. *Ekonomika*, t. 63. p. 108–117.
17. Simanavičienė Ž. (2002). *Valstybinis verslo reguliavimas* – Kaunas: Technologija.
18. Stiglitz, J. (2002). Information and the Change in Paradigm in Economics. *American Economic Review* 92, No. 3.
19. Sūdžius V. (2001). *Smulkaus ir vidutinio verslo administravimas ir valdymas* – Vilnius: Kronika.
20. Štreimikienė D. (2001). Applying Multi-criteria Aid For Decision Making In Favor Of Clean Coal Technologies. *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba*. Nr.4 (18).
21. Hill, E. W.; Brennan, J. F. (2004) *A Methodology for Identifying the Drivers of Industrial Clusters: The Foundation of Regional Competitive Advantage* available at: <http://edq.sagepub.com/cgi/reprint/14/1/65> (referred on 05/10/2006)
22. Markandya A., Longo A. (2005). Identification of Options and Policy Instruments for the internalization of external costs of electricity generation. *International energy markets*, May.
23. Pearce D., Atkinson G., Murato S. (2006). Cost-benefit Analysis and the Environment: recent developments, OECD Publ. Paris.
24. Schulze P. C. (1994). Cost-Benefit Analysis and Environmental Policy. *Ecological Economics* 9, 197–199.

EVALUATION OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS SUPPORT EFFICIENCY

Dalia Štreimikienė, Rimantas Dapkus, Gintautas Šivickas

Summary

Small and medium-sized enterprises (SME) play a major role in economic growth and provide major external benefits such as creation of new jobs and increase in

employment. Increase of employment is the main social policy of the government. As in the case of public goods, the SMEs faces market failures and other barriers.

ers. Therefore, SMEs have specific strengths and weaknesses that require special policy responses. SMEs face many problems: lack of financing, difficulties in exploiting technology, constrained managerial capabilities, low productivity, regulatory burdens. The government should improve SMEs access to financing, information infrastructures and international markets. Providing the regulatory, legal and financial frameworks conducive to entrepreneurship and small firm start-up and growth is a priority.

Government policy initiatives should take account of the regional and local factors that affect entrepreneurship and on this basis to foster the partnership of small firms. Building on local strengths, SME policies need to address the new dynamics of entrepreneurship, and small firm clusters should meet the challenges of globalization.

Fostering public-private partnerships and small-firm networks and clusters may be the most expeditious path to a dynamic SME sector. Grouped in the local system of production, SME are more flexible and responsive to customer needs than large integrated firms. They can pool resources, share costs of training, research and marketing. Clustering facilitates exchange of personnel and diffusion of technology, creates efficiency gains and helps to meet the challenges of globalization. SME in clusters seek international opportunities also through strategic alliances, franchising and joint ventures.

Clusters are geographic concentrations of interconnected companies, specialized suppliers, service providers, firms in related industries, and associated institutions (e.g., universities, standards agencies, trade associations) in a particular field that compete but also cooperate. Clusters, or critical masses of unusual competitive success in particular business areas, are a striking feature of virtually every national, regional, state, and even metropolitan economy, especially in more advanced nations. Clusters represent a new way of thinking about national, state, and local economies, and they necessitate new roles for companies, for various levels of government, and for other institutions in enhancing competitiveness. For companies, the thinking about competition and strategy has been domi-

nated by what goes on inside the organization. Clusters suggest that a good deal of competitive advantage lies *outside* companies and even outside their industries, residing instead in the locations at which their business units are based. This creates important new agendas for management that are rarely recognized. For example, clusters represent a new unit of competitive analysis along with the firm and industry. Cluster thinking suggests that companies have a tangible and important stake in the business environments where they are located, in ways that go far beyond taxes, electricity costs, and wage rates. The health of the cluster is important to the health of the company. Companies might actually benefit from having more local competitors. Trade associations can be competitive assets, not merely lobbying and social organizations. Clusters are important because they allow companies to be more productive and innovative than they could be in isolation. And clusters are important because they reduce the barriers for new business creation relative to other locations.

The article deals with criteria for the government support to SME efficiency. A methodology of government support efficiency evaluation based on sustainability criteria is proposed. The criteria for selection of SME support measures should address all dimensions of sustainable development: social, economic and environmental. The methodology can be applied on country, region or enterprise level. Economic indicators for support effectiveness evaluation on enterprise level include the positive changes in financial indicators of a company on receiving support. Social indicators on such level are the new jobs created and the increase of income. Environmental indicators such as pollutant emission reductions in an enterprise allow to evaluate the social effect of support. Therefore, a complex system of indicators needs to be developed to evaluate the efficiency of support provided to SMEs according to economic, social and environmental criteria. The system of sustainability criteria may be applied on a country level and include more general indicators such as: GDP growth, increase of employment, higher real income of population, decrease of inequality of income, pollution reduction in the country, etc.

PARAMOS SMULKIAM IR VIDUTINIAM VERSLUI EFEKTYVUMO VERTINIMAS

Dalia Štreimikienė, Rimantas Dapkus, Gintautas Šivickas

Sa n t r a u k a

Smulkais ir vidutinio verslo (SVV) įmonės turi svarbią reikšmę šalies ekonomikos augimui ir teikia bendrą naudą sukuriant naujas darbo vietas ir sprendžiant nedarbo klausimus. Smulkusis verslas tenkina vartotojų poreikius ir mažina rinkos trūkumus, tačiau yra

labai jautrus rinkos svyravimams ir įvairiems ribojimams bei išorės poveikiui. Todėl SVV turi specifinių stiprybių ir silpnybių, kurios reikalauja specialaus politikos atsako. SVV daro įtaką daugeliui problemų: finansavimo trūkumas, sunkumai diegiant naujas tech-

nologijas, roboti valdymo pajėgumai, teisinio reguliavimo spragos, ribojančios prievolės ir mokesčiai. Vyrtausybė privalo gerinti SVV finansavimo šaltinių prieinamumą, verslo infrastruktūrą, informavimą, išėjimą į tarptautines rinkas. Gerinant teisinę bazę ir reguliavimo sistemą bei finansavimo galimybes galima užtikrinti šalyje laikomą prioritetu verslumo didėjimą ir naujų įmonių kūrimąsi.

Vyriausybės politikos iniciatyvos turi įvertinti regiono ir vietos veiksmus, kad SVV plėtrai taikomos priemonės duotų maksimalų efektą ir didintų įmonių bendradarbiavimą. Taip pat labai svarbu, kad, didinant vietos įmonių pajėgumus, būtų atsižvelgiama tiek į bendrą verslumo didinimą, tiek ir į atskirų klasterių plėtrą globalizacijos kontekste.

Gerinant viešąjį ir privatų bendradarbiavimą, kuriant mažų įmonių tinklus ir plėtojant atskirus klasterius gali būti pagreitinta SVV plėtra. Kuriant grupines vietos gamybos sistemas, SVV įmonės įgyja daugiau lankstumo ir galimybių tenkinti vartotojų poreikius, negu tai galėtų užtikrinti stambios integruotos įmonės. SVV įmonės gali akumuliuoti bendras lėšas, pasidalyti bendrų mokymų organizavimo kaštais, vykdyti jungtinius tyrimus ir taikyti bendras rinkodaros priemones. Klasterizacija prisideda prie darbo jėgos mobilumo ir mainų bei prie naujų technologijų sklaidos – visa tai užtikrina efektyvumo didėjimą ir gebėjimą prisitaikyti prie globalizacijos kėliamų reikalavimų. Atskirų klasterių SVV kartu siekia tarptautinių pranašumų per bendrus strateginius susivienijimus, lengvatas ir jungtinę veiklą.

Klasteris yra geografinė koncentracija tam tikros srities nepriklausomų įmonių, besispecializuojančių tiekimo, paslaugų teikimo ir gamyba giminingsose pramonės srityse bei susijusių institucijų (pavyzdžiui, universitetai, standartizavimo agentūros, prekybos susivienijimai), kurios tarpusavyje konkuruoja, bet kartu ir tam tikrose veiklos srityse bendradarbiauja ir kooperuojasi. Klasterių raida rodo šalies požiūrį į nacionalinio, regiono ar vietos ūkio plėtrą bei atspindi Vyriausybės ir kito lygmens viešojo administravimo institucijų dėmesį įmonių raidai. Pačioms įmonėms tai daro poveikį per konkurencingumo didinimą ir strategijų formavimą. Klasteriai parodo konkurencinius pranašumus, kurie yra įmo-

nės išorėje, o kartais net ir už tos pramonės šakos ribų, kas kartais yra net svarbiau palyginti su įmonės lokalizacijos įtaka konkurencinėje kovoje. Tai sudaro naujas prielaidas verslo vadybai, o tai iki šiol buvo retai įvertinama. Pavyzdžiui, klasterio konkurencinių pranašumų analizė padeda atskleisti ne tik konkrečios pramonės šakos, bet ir joje veikiančių įmonių perspektyvas. Klasterinis mąstymas padeda įmonėms geriau įvertinti verslo aplinkos konkrečioje vietovėje lemiančius veiksmus, kurie apima daugiau negu mokesčiai, energijos šaltinių kaštai ar darbo užmokesčio lygis. Klasterio gyvybingumas rodo ir konkrečios įmonės galimybes. Kartais įmonės net gali išlošti iš sveikos konkurencijos konkrečioje vietovėje. Jų asociacijos gali prisidėti prie bendro pranašumo didinimo, pavyzdžiui, per lobizmą ir socialinį poveikį. Dalyvavimas klasteryje taip pat svarbus didinant bendrą kiekvienos įmonių veiklos našumą ir inovatyvumą, palyginti su įmonių izoliavimusi. Klasteriai taip pat sumažina klūtis naujam verslui kurti konkrečioje teritorijoje.

Straipsnyje analizuojami paramos smulkiam ir vidutiniam verslui efektyvumo vertinimo kriterijai. Šie kriterijai gali būti taikomi tiek vertinant paramos SVV efektyvumą įmonės, tiek regiono ar šalies lygmeniu ir turi apimti visas svarbiausias darnios plėtos dimensijas: ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę. Įmonės lygmeniu ekonominiai efektyvumo rodikliai (pagrindinių įmonės finansinių rodiklių gerėjimas) pateikia paramos smulkiam ir vidutiniam verslui efektyvumo vertinimą ekonominės dimensijos plotmėje, o tokie socialiniai rodikliai, pavyzdžiui, naujų darbo vietų kūrimas, darbuotojų pajamų didėjimas ir kt. atskleidžia socialinę darnios plėtos dimensiją. Aplinkosauginiai rodikliai, pavyzdžiui, taršos įmonėje sumažėjimas, leidžia įvertinti paramos SVV aplinkosauginį efektyvumą. Šalies lygmeniu pagrindiniai darnumo rodikliai apima: BVP augimą, užimtumo didėjimą, taršos mažėjimą ir kt. Taigi sukurta kompleksinė rodiklių sistema paramos SVV efektyvumui įvertinti pagal socialinius, ekonominius ir aplinkosauginius rodiklius. Daugiakriterinis sprendimų priėmimo modulis leidžia įvertinti paramos priemonių efektyvumą SVV plėtrai ir padeda palyginti priemones pagal jų efektyvumą darnios plėtos kontekste.

Įteikta 2007 m. birželio mėn.

Priimta spausdinti 2007 m. spalio mėn.